

ЦІННІСНО-СМІСЛОВІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ: СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ

Анна НАБОКОВА

orcid.org/0000-0003-4079-0898

аспірантка, викладачка-стажистка кафедри філософії Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького
email: rozvutok2012@ukr.net

Анотація. Виокремлено основні ціннісно-сміслові детермінанти розвитку громадянської компетентності здобувачів вищої освіти для їх соціальної самореалізації в складних умовах інтеграції у світове співтовариство. Обґрунтовуються принципи і засоби ефективного наукового супроводу процесу розвитку громадянської компетентності здобувачів вищої освіти аксіологічною галуззю філософської освіти в Україні.

Ключові слова: громадянська компетентність, здобувачі вищої освіти, аксіологічна детермінанта розвитку, соціальна філософія, освітній супровід засобами вищої освіти.

Постановка проблеми. Проблеми громадянської освіти і розвитку громадянськості здобувачів освіти перебувають у полі наукових інтересів зарубіжних теоретиків і практиків та висвітлені в численних міжнародних освітніх документах, що знаходять відображення у Європейській рамці ключових компетентностей. Очевидно, що громадянська компетентність є значущою соціально-психологічною характеристикою сучасної людини. Однак сьогоденна специфіка її формування і розвитку потребує більш чіткого розуміння не лише сутності, структури, а розгляду актуальних детермінант вивчення і аксіологічно-орієнтованого освітнього супроводу розвитку громадянської компетентності засобами вищої освіти. Сучасні виклики спонукають до посилення науково-методологічного обґрунтування аксіологічних детермінант і соціально-філософського супроводу процесу розвитку громадянської компетентності здобувачів вищої

освіти відповідно до вимог сьогодення. Філософський аналіз принципів і засад розвитку громадянської компетентності здобувачів вищої освіти дає можливість відстежувати тенденції і динамічні процеси розвитку громадянської освіти в українському суспільстві, належним чином структурувати освітні підходи у тісній координації з актуальними тенденціями і запитамі суспільного життя країни. Тому визначення аксіологічних детермінант процесу і обґрунтування ефективних способів участі гуманітарного корпусу наук у розвитку громадянської компетентності здобувачів у освітньому процесі сучасної вищої школи в Україні є нагальним завданням соціальної філософії.

Огляд досліджень та публікацій. Розгляд концепційних засад розвитку громадянської компетентності здобувачів вищої освіти в Україні в еволюційному розвитку в межах компетентнісної парадигми навчання здійснювали у своїх працях І. Жадан,

С. Позняк, В. Огнев'юк [9; 15; 16]. Системний погляд на сукупність освітніх цінностей, який є необхідним для відбору освітніх пріоритетів в українській вищій освіті, подається в монографії Н. Ткачової, присвяченій історії розвитку цінностей в освіті [19].

Встановлено, що загальний аксіологічний контекст філософії освіти України спрямований на розробку і теоретичне обґрунтування цілісної системи педагогічного процесу, який має своїм завданням:

- сприяння вдосконаленню ціннісної свідомості здобувачів освіти (ціннісних знань, ідеалів, цілей, мотивів, спонукань);

- розвитку чуттєвої сфери здобувачів освіти (поваги до людей, почуття справедливості, толерантності, гідності тощо);

- гуманізації стосунків здобувачів освіти у соціальному середовищі;

- оволодіння здобувачами освіти цінностями ключових компетентностей в динамічному суспільстві.

Досягнення цієї мети забезпечується шляхом формування ключових компетентностей, необхідних кожній сучасній людині для успішної життєдіяльності, зокрема громадянські та соціальні компетентності, пов'язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, з усвідомленням рівних прав і можливостей [10].

Проаналізовані засади розвитку громадянської компетентності здобувачів як складової цілісної системи розвитку громадянської освіти і громадянської культури студентської молоді дозволяють констатувати, що проблематика розвитку громадянської компетентності

розглядається дослідниками здебільшого як складова соціалізації особистості засобами громадянського виховання, освіти і розвитку громадянської культури особистості як члена громадянського суспільства. Разом з тим встановлено, що наразі актуалізується наукова розробка ціннісних детермінант розвитку громадянської компетентності в контексті провідної ролі смислових орієнтацій здобувачів на суспільне благо; адекватне сприйняття власної ролі й ролі інших у функціонуванні спільнот та суспільства загалом [9, с. 67–82]; розуміння громадянської компетентності як здатності особистості ефективно впливати на владу задля реалізації своїх прав і свобод, що дає змогу громадянам ефективно діяти як на місцевому, національному, так і на глобальному рівнях [16]; про громадянську компетентність як інтегрований конструкт, який включає громадянську поведінку, навички, зв'язки та залученість у суспільне життя молоді, зокрема здобувачів освіти [25, с. 617].

Мета статті полягає у розгляді системних складових і концептуалізації аксіологічної детермінанти як дослідницького і прикладного освітньо-педагогічного інструмента супроводу розвитку громадянської компетентності здобувачів вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Духовна і громадянська зрілість особистості здобувача вищої освіти є спонукальним чинником його активної позиції і безпосередньої громадянської участі у суспільному житті країни. Очевидно, що ефективність і якість громадянської активності залежить як від рівня базових знань, необхідних для продуктивної участі у громадському житті, так і від

набуття розвинених навичок їх застосування на практиці, тобто від усього комплексу компетентностей, орієнтованих на активну суспільну взаємодію упродовж всього життя. Питання якісного нового підходу до державної освітньої політики в Україні в світлі положень Хартії Ради Європи про виховання демократичної громадянськості й освіти в галузі прав людини – виховання активного громадянина, який усвідомлює особисту відповідальність за рішення суспільного і державного характеру, – порушує В. Бобрицька [3, с. 8–10]. Дослідниця вказує, що попри актуальність пріоритетних традиційних цінностей, таких як совість, гідність, взаємоповага, працелюбність тощо, особливої значущості в сучасній Україні набувають цінності громадянського суспільства, серед яких насамперед – формування громадянської (державної), національної та культурної ідентичності, сприяння розвитку української мови, підвищення духовного рівня українського народу та усвідомлення його моральних норм, формування поваги до честі, гідності, прав та свобод людини, здатність їх захищати. У ході дослідження нами встановлено, що розвиток громадянської компетентності здобувачів освіти у нинішніх умовах в Україні здійснюється в системі вищої освіти згідно з переліком основних громадянських компетентностей [21, с. 261].

Спираючись на результати дослідження А. Рацула, констатуємо, що найбільш розробленими (з категоріальної точки зору) у комплексі важливих для нашого дослідження категорій є, без сумніву, «громадянське виховання» та «громадянська освіта». Так, громадянська освіта розглядається як

науково-педагогічна категорія у таких аспектах:

– політичному – як окреслення рівня участі особистості в прийнятті політичних рішень;

– правовому – як відображення категорій «громадянське право», «громадянський обов'язок»;

– культурному – як віддзеркалення зв'язку з поняттям громадянської культури, міжетнічної та міжконфесійної толерантності;

– соціально-економічному – як реалізація пошуку нових форм соціальної взаємодії і зміцнення громади [19, с. 154–159].

Нижче наведемо загальноприйняті в суспільних і гуманітарних науках міждисциплінарні характеристики низки інших, дотичних до категорії громадянської компетентності понять:

– громадянськість розглядається в суспільних і гуманітарних науках як духовно-моральна цінність, світоглядна і психологічна характеристика особистості, що визначає її права, обов'язок і відповідальність перед співвітчизниками, Батьківщиною (громадянськість особистості виражає ступінь особистого у загальній структурі громадянської компетентності та рівень поєднання індивідуального комплексу громадянських якостей і суспільних цінностей зі знаннями, вміннями, навичками) [12], а ядром «природного» об'єднання людей є поняття громадянина як складового елемента державної єдності чи соціальної інтеграції громадянської спільноти [11, с. 34];

– громадянське суспільство – як спільнота громадян з певним рівнем економічних, соціальних, політичних, культурних і моральних властивостей,

яке утворює розвинені правові відносини з державою; як спільнота рівноправних громадян, яка не залежить від держави, але взаємодіє з нею заради спільного блага (громадянське суспільство забезпечує розвиток особистості й всляко сприяє розвитку її громадянської компетентності) [20, с. 320–341].

– громадянська культура характеризує сукупність духовних, моральних якостей, ціннісних орієнтацій та світоглядно-психологічних характеристик особистості. До складових громадянської культури належать громадянська освіченість, компетентність, активність, зрілість, досвід громадської діяльності (громадянська культура виступає суспільним тлом, на якому розвивається громадянська компетентність; громадянська культура забезпечує наступність у формуванні громадянської компетентності) [2; 5].

– громадянська освіта – послідовний, цілеспрямований і системний процес, спрямований на формування особистості, якій властиві демократична громадянська культура, усвідомлення взаємозв'язку між індивідуальною свободою, правами людини та її громадянською відповідальністю, готовністю до компетентної участі в житті суспільства (належний рівень громадянської освіти забезпечує когнітивний компонент розвитку громадянської компетентності) [15];

– громадянське виховання – процес формування громадянськості як інтегрованої якості особистості, що дає людині можливість відчувати себе морально, соціально, політично і юридично дієздатною та захищеною (належний рівень громадянського виховання забезпечує розвиток громадянських умінь

і навичок як структурного компонента громадянської компетентності) [3, с. 7–18].

– громадянські цінності – явища, процеси, норми життя, утвердження і розвиток яких мають найбільше значення для громадянського суспільства. Серед найважливіших із них: державність, добробут населення, національна безпека, відданість загальнолюдським цінностям, ідеалам свободи, відповідальність перед собою, своєю сім'єю та суспільством, послідовне утвердження демократичних засад розвитку суспільства, побудови правової держави, становлення громадянського суспільства (належний рівень розвитку громадянських цінностей забезпечує аксіологічну складову громадянської компетентності) [15; 22].

Отже, поняття громадянської компетентності як особистісної характеристики розвитку здобувача освіти може розглядатися в сукупності кількох теоретичних підходів та освітніх парадигм, за якими визначаються відмінності у тлумаченні цього поняття в різних науках [24, с. 123–134].

У межах соціологічного підходу до поняття громадянської компетентності процес її формування і розвитку може вивчатися як соціальна ситуація розвитку, де суб'єкти формування громадянської компетентності – агенти й провідники соціалізації, які впливають на розвиток громадянських якостей особистості. Психологічний підхід до розвитку громадянської компетентності дає можливість розглядати проблему психологічного впливу різноманітних соціально-культурних і політичних чинників на особистість під час формування громадянської компетентності.

Крім того, у межах цього підходу досліджується зв'язок процесу формування громадянської компетентності з базовими психічними процесами особистості – соціалізації, розвитку когнітивних здібностей, критичного мислення тощо. У площині педагогічного підходу до громадянської компетентності наголос робиться на змісті, формах і методах громадянської освіти й виховання молоді, що забезпечують у своїй сукупності певний рівень громадянської компетентності особистості на різних вікових етапах її розвитку. Соціально-педагогічний підхід до проблеми формування громадянської компетентності висвітлює соціальні характеристики педагогічного процесу щодо розвитку громадянських знань, умінь, особистісних якостей та цінностей, а також дає можливість окреслювати коло проблем, які виникають у межах процесу розвитку громадянської компетентності особистості в соціальному середовищі.

На думку укладачів методичного посібника «Аксіологічні засади сучасної системи освіти України», саме аксіологія певною мірою втілює і репрезентує в освіті свій багатовекторний функціональний зміст, оскільки серед усього спектра освітніх функцій – інформативної, виховної, комунікативної тощо – для результату освітньо-виховної роботи пріоритетне значення мають функції кореляції й екстраполяції, оскільки саме вони зумовлюють кінцевий вибір здобувачами освіти тих чи інших життєвих стандартів, настанов, принципів.

В. Огнев'юком розроблено новаторську для свого часу цілісну соціально-філософську концепцію освіти як соціокультурного феномену [5], в якій автор

розкриває ціннісний потенціал і процеси зміни парадигм сучасної української освіти на основі цінностей сталою людського розвитку. З'ясовано, що:

– аксіологічна детермінація і поступ у царині освіти є лінійно поступальним процесом;

– цей процес уможливується завдяки постійному поверненню, кожного разу вже за інших умов, до певних наскрізних освітніх інваріантів – зразків, образів, моделей, установок тощо;

– аксіологічна парадигма освітніх процесів ґрунтується на самобутніх неминущих духовних цінностях української культури.

Наразі увиразнимо багатовекторну освітньо-філософську рефлексію аксіологічним стрижнем, що формує духовне обличчя кожної людини під впливом моральних і духовних цінностей її культурного кола: «Освіта – це якісно-гуманістичний вияв екстраполяції «цінностей оточення» на «цінності життєвого досвіду», що в комплексі окреслюють й репрезентують вищезгадане «обличчя» певної людини (а також – народу, нації, суспільства, епохи...). Освіта – це інтелектуальна потенція людини (саме тому освіти ніколи не буває «забагато», освіта не може бути «зайвою», освіта або є, або її нема). Освіта – це також процес виховання, самовиховання, впливу, шліфування, тобто процес формування «обличчя людини» [1, с. 10].

Цілком поділяємо погляди С. Кримського, що у системі суб'єкт-суб'єктних пізнавальних відношень в процесі освіти мисленнєвий процес здійснюється не за правилом «від живого споглядання до абстрактного мислення», а у форматі розуміння смислу знання і діяльності, їх соціокультурних вимірів

і ціннісних орієнтацій. Аналізуючи процес розуміння, важливо відмітити, що він є усвідомленим переведенням знань про об'єкт у статус об'єктивної реальності, де мисленева діяльність з ним здійснюється як з реально існуючим об'єктом. «Розуміння, – наголошує С. Кримський, – це ренесанс глибинних смислів подій, співпричетних людській діяльності, і розгортання їх у проблемному полі культурно-історичних систем за їх специфічними параметрами» [14, с. 40]. Розуміння – це ще й розкриття «сміслового потенціалу речей у системі суспільно-історичної практики; воно співвідносне не просто з пізнанням явищ, а з більш широким відношенням до об'єктів – із духовним і духовно-практичним освоєнням дійсності» [14, с. 38]. Тому, як цілком слушно зазначає Л. Губерський, «навчальний процес має розгортатися на основі найновіших надбань сучасної науки, культури і соціальної практики, мати випереджальний характер, формувати самостійне творче мислення, вольові здібності особистості. Відповідаючи на виклики глобалізації, маємо сформувати професіонала, який би одночасно був патріотом своєї Батьківщини, висококультурною людиною, освоїв увесь спектр гуманітарної культури. Гуманітарні цінності є сутнісною ознакою соціальності, людяності, цивілізованості» [7, с. 4]. Зазначимо також, що громадянська компетентність особистості як категорія детермінована низкою змістових значень громадянського суспільства, що означає і практики участі особистості в мережі незалежних від держави інституцій, об'єднань та організацій, створених самими громадянами для виявлення й здійснення різних громадських ініціатив,

задоволення своїх суспільних потреб та обстоювання колективних інтересів [6]. Отже, громадянське суспільство – сфера спілкування й солідарності, спонтанної самоорганізації і самоврядування вільних індивідів на основі добровільно сформованих асоціацій громадян, яка захищена необхідними законами від прямого втручання і регламентації з боку держави [17, с. 13].

Поділяємо думку дослідника А. Карася, що розвиток громадянської компетентності особистості здобувача освіти залежить від стану розвитку громадянського суспільства і характеризується наступними чинниками:

- відбувається в «стані процесуальності, підлягає змінам і пов'язане з дискурсивними, інтелектуальними і культурними фільтрами та практиками громадянського суспільства» [11, с. 481];

- в сучасному громадянському суспільстві здійснення свободи потребує релевантних форм соціалізації особистості в контексті загальної громадянської культури;

- актуальними є потреби самовизначення людини, або ж її персоналізації, щодо свободи й автентичності, контекстом яких є конкретні дискурсивно-етичні практики;

- оскільки громадянське суспільство за природою своєї еволюції є вимогою формування соціально орієнтованої правової держави, важливе значення має встановлення таких локальних форм життя спільноти, в яких громадянство може поєднуватися з відповідними інтелектуально-дискурсивними інтенціями [11, с. 485–486].

Разом з тим, як справедливо зазначає А. Фурман, наукові побудови у предметному полі мислєдїяльних

суб'єкт-суб'єктних відношень постають не результатом безпосереднього абстрагування від емпіричних фактів та їх узагальнення, а швидше організовуються як розуміння смислово-значенневого поля цих відношень, тобто є похідною насамперед від усталеної системи знань про реальність [23, с. 114]. Тому, на нашу думку, розвиток громадянської компетентності здобувачів вищої освіти потребує осмислення складної і динамічної організації соціальних відносин у сучасному суспільстві, оскільки принципи, ідеї, категорії й поняття структури соціальних знань переважно збігаються з динамікою соціальної структури сучасного усупільненого буття.

Доцільність застосування наведеного концепту щодо категорії громадянської компетентності, як і багатьох інших, підтверджує нинішня політична реальність, зокрема гасла ревізії моралі та засад міжнародного права, які лунають від представників крайніх правих політичних течій, засвідчуючи, що «сьогодешній соціальний світ перестав бути площиною лінійних об'єктивацій соціальних наук, котрі виробили формаційні, цивілізаційні й інформаційні парадигми, а набув глибини і багатомірності» [23, с. 116], що конче потребує, на нашу думку, активного розвитку критичного мислення здобувачів щодо сприйняття складних соціальних конструктів. Ця обставина вказує на проблемну ситуацію, яка постає зі значного розширення спектра «змістовно-предметних умов розгляду предметів дослідження» та ваги «суб'єктно-особистісних» чинників у підході до розвитку компетентної особистості здобувача як процесу «міжсуб'єктної взаємодії». Тому

цілком поділяємо правомірність думки В. Фурмана щодо потреби «діяльнійності цілісності педагогічної методології» як шляху від «усвідомленого відтворення й раціоналізації до творення нових діяльностей» [23, с. 31–32]. Тож в контексті нашого дослідження вважаємо доцільним перехід від суб'єкт-об'єктних пізнавальних відношень до системного розгляду смислових суб'єкт-суб'єктних характеристик суспільної взаємодії щодо категорії громадянської компетентності особистості. Ця потреба цілком очевидна, оскільки зумовлюється такими змістовими характеристиками, як громадянська ідентичність, громадянська свідомість, громадянська взаємодія і відповідальність, а «ігнорування цією обставиною веде до «наївного сцієнтизму», згідно з яким стверджується, що об'єкт пізнання існує незалежно від суб'єкта.

Отже, можемо стверджувати, що вдосконалення розвитку громадянських знань і компетентностей у вітчизняних ЗВО потребують системного характеру, структурування аксіологічної освітньої парадигми впливу на організацію навчального процесу, його змістовий контент та цільові пріоритети. Тож очевидно, що підходи до розвитку громадянської компетентності здобувачів вищої освіти мають супроводжуватися серйозною науковою рефлексією щодо кореляції традицій, моделей і конвенцій з тими соціокультурними й геополітичними викликами, що постали сьогодні перед українською студентською молоддю в культурно-освітньому просторі воєнного часу.

Таким чином, в аксіологічному вимірі розуміння освіти головним є не обсяг знань, а поєднання останніх з

особистісними якостями, вміння самостійно розпоряджатися своїми знаннями. Саме базуючись на певній ціннісній платформі, особистістю сьогодні реалізуються ті чи інші проекти. За статусом освіти аксіологія сьогодні стає вісцю соціального розвитку індивіда, формування його компетентнісної культури і культури в цілому [1, с. 39]. Інакше кажучи, аксіологічний характер філософських знань виявляється у допомозі людині визначити цінності й самоцінності життя, моральні принципи, гуманістичні ідеали. Це особливо важливо в умовах загострення глобальних проблем сучасності, коли актуальними стають світоглядні аспекти різних видів діяльності, оскільки якісна філософська рефлексія допомагає усувати помилки, звільнитися від застою, віджитих догм. Так реалізується критична функція філософії у системі розвитку освіти і культури особистості. Тому сьогодні дослідники вказують на доцільність розглядати аксіологічну детермінанту в підходах до процесу освіти і як вияв сукупності гуманістичних пріоритетів суспільства, що виступають орієнтирами розвитку освітньої системи загалом, і як системотвірний чинник розвитку соціальних і громадянських цінностей кожного здобувача в сучасній системі вищої освіти України [8, с. 12–15].

Зазначене вище вказує на доцільність супроводу розвитку громадянської компетентності здобувачів в площині аксіології освіти – прикладної філософської дисципліни, що досліджує пізнавальні, індивідуальні, соціальні цінності як підстави, що обумовлюють сенси навчання і громадянської діяльності особистості, мотивуючи і спрямовуючи її [18]. Відтак актуалізація належних цінностей та

життєвих пріоритетів у розвитку громадянської компетентності здобувачів вищої освіти сприятиме піднесенню моральних устоїв і принципів поведінки особистості, виконуючи функцію формування перспективних стратегічних життєвих цілей і ключових мотивів життєдіяльності особистості.

Висновки. Таким чином, з'ясовано, що в Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки ідентифіковані ключові проблеми, розв'язання яких дасть можливість зменшити деструктивні наслідки, спричинені повномасштабним вторгненням російської федерації на територію незалежної України, зокрема необхідність розвивати у здобувачів вищої освіти громадянсько-активні, соціально значущі якості, які вони зможуть проявити в усіх видах діяльності. Констатується, що громадянська компетентність молоді сьогодні є одним із визначальних чинників стану українського суспільства в умовах війни та його розвитку в довгостроковій перспективі, а роль громадянської освіти є вирішальною у формуванні поглядів, відповідальної громадянської поведінки і цінностей молоді. Аналізуючи пріоритети та інституційні засади громадянської освіти в умовах війни, фахівці вказують на потребу в актуалізації освітньої концепції розвитку громадянської компетентності здобувачів вищої освіти, яка б визначала стратегію цілеспрямованого й ефективного процесу розвитку активного суб'єкта громадянського суспільства, громадянина – патріота України [21, с. 73].

Розглядаючи поняття громадянської компетентності, науковці переважно визначають її у зв'язку з поняттям громадянськості й тлумачать як найвищий

прояв громадянськості. У зв'язку з цим ми визначаємо громадянську компетентність здобувачів як здатність відповідально та ефективно реалізовувати свої громадянські права і обов'язки з метою розвитку в Україні громадянського суспільства, залучаючи до своєї діяльності громадянські цінності й розвиваючи свою громадянську культуру. Структура громадянської компетентності здобувачів визначається сутністю самої категорії громадянської компетентності і може бути представлена в єдності таких компонентів:

– громадянських знань, до яких належать професійні знання про свою державу, її історію, традиції, засади становлення громадянського суспільства;

– умінь і навичок громадянської діяльності щодо реалізації своїх прав та обов'язків як громадянина і майбутнього фахівця;

– громадянських цінностей, які характеризують здобувача як громадянина України;

– особистісних якостей здобувача освіти, які відображають загальний рівень його громадянської культури.

Тож перед аксіологічною галуззю філософської освіти в Україні стоїть складне завдання: розв'язати проблему розвитку громадянської компетентності здобувачів для якомога повнішої самореалізації в новітніх умовах інтеграції у світове співтовариство і цивілізаційних викликів для української нації, ґрунтуючись на тих соціокультурних і громадянських цінностях, що мають найбільше значення для розвитку українського громадянського суспільства.

Оскільки зв'язок формування громадянської компетентності здобувачів і соціальних практик розглядається як

надзвичайно складне і багатofакторне динамічне утворення, що функціонує завдяки взаємодії соціальних, психологічних, психофізіологічних регуляторів та виступає активним провідником і агентом певної системи цінностей і суспільних потреб, науково доцільним є обґрунтування аксіологічно-цілісного підходу, в якому найбільш повно репрезентується ціннісне спрямування супроводу розвитку громадянської компетентності здобувачів вищої освіти в українських ЗВО у найближчому майбутньому.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Аксіологія освіти в сфері комунікативної культури: ціннісні акценти; комунікативні тенденції; дистанційний формат*: навчально-методичний посібник. Київ, 2011. 270 с. URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua/23859/1/%>

2. Алмонд, Г. *Громадянська культура і стабільність демократії*. URL: <http://www.humanities.edu.ru/db/msg/81534>

3. Бобрицька, В. І. *Аксіологічний дискурс освітньої політики в контексті сучасних суспільних викликів*. Київ, 2018. С. 7–18.

4. Величко, О. Ю. Громадянська компетентність як категорія сучасної гуманітарної науки. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка* (67). С. 114–117. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?

5. Войченко, О. С. *Громадянська культура як об'єкт вивчення вітчизняної та зарубіжної педагогічної науки*. URL: www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vchu/.../N157p036-040.pdf.

6. Громадянське суспільство. *Енциклопедія Сучасної України* / редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.]; НАН України, НТШ. Київ, 2006. URL: <https://esu.com.ua/article-31976>

7. Губерський, Л. В. *Фундаментальність гуманітарних цінностей в освітньому*

процесі. *Філософські проблеми гуманітарних наук*. 2014. № 24. С. 4–8.

8. Євтодюк, А. В. Аксиологічні засади сучасної системи освіти України. *Педагогічний пошук*. 2014. № 2. С. 12–15.

9. Жадан, І. В. Комунікативний потенціал розвитку громадянської компетентності студентської молоді. *Наукові студії із соціальної та політичної психології*. 2019. № 43 (46). С. 67–82.

10. Закон України «Про освіту». *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2017. № 38–39. Ст. 380.

11. Карась, А. *Філософія громадянського суспільства в класичних теоріях і неklasичних інтерпретаціях*: монографія. Київ; Львів, 2003. 520 с.

12. Козій, М. К. *Громадянськість – проблема актуальна та соціально-цінна*: навч.-метод. посібник. Київ, 2004. 276 с.

13. Концепція розвитку громадянської освіти в Україні. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 03 жовтня 2018 року № 710-р. URL: www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-shvalennya-koncepciyi-rozvitku-gromadyanskoji-osviti-vukrayini

14. Крымский, С. *Философско-гносеологический анализ понимания. Понимание как логико-гносеологическая проблема*: сборник научных трудов. Киев, 1982. 272 с.

15. Огнев'юк, В. О. *Освіта в системі цінностей сталого людського розвитку*. Київ, 2003. 450 с.

16. Позняк, С. І. *Ресурси громадянськості: соціально-психологічна складова*: методичні рекомендації / Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Кіровоград, 2013. 136 с.

17. *Політологія: енциклопедичний словник* / В. М. Денисенко, Л. Я. Угрин, Н. М. Хома; за ред. д-ра філос. наук, проф. В. П. Мельника. Львів, 2014. С. 13.

18. Радчук, Г. К. *Аксіопсихологія вищої школи*. Тернопіль, 2014. 380 с.

19. Рацул, А. Б. *Формування громадянської компетентності як інтегрованої якості*

особистості майбутнього вчителя. *Вісник Черкаського університету. Серія Педагогічні науки*. 2009. Вип. 166. С. 154–159.

20. Степаненко, В. Громадянське суспільство в Україні: проблеми інституціоналізації. *Соціальні виміри суспільства*. Київ, 2004. Вип. 7. С. 320–341.

21. *Сучасний стан, пріоритети та перспективи розвитку системи громадянської освіти в Україні* / Ю. Якименко, П. Стецюк, І. Балуба та ін. Київ, 2023. 351 с. URL: <https://razumkov.org.ua/images/2023/12/18/2023-POLIT-OSVITA.pdf>

22. Ткачова, Н. О. *Історія розвитку цінностей в освіті*. Харків, 2004. 423 с.

23. Фурман, А. В. *Ідея і зміст професійного методологування*: монографія. Тернопіль, 2016. 378 с.

24. Шахрай, В. М. Громадянська компетентність особистості як проблема сучасного суспільства. *Політика*. 2009. № 3. С. 123–134.

25. Bobek, D., Zaff, J., Li, Y., Lerner, R. M. Cognitive, emotional, and behavioral components of civic action: Towards an integrated measure of civic engagement. *Journal of Applied Developmental Psychology*. 2009. № 30. P. 615–627.

REFERENCES

1. Khrypko, S. Yatsenko, H., comp. (2011). *Axiology of Education in the Sphere of Communicative Culture: Value Accents; Communicative Tendencies; Distance Format*: Educational and Methodological Manual. Kyiv, 270 p. [online] Available at: <https://elibrary.kubg.edu.ua/23859/1/%> [in Ukr.]

2. Almond, H. *Civil Culture and Stability of Democracy*. [online] Available at: <http://www.humanities.edu.ru/db/msg/81534>. [in Ukr.]

3. Bobrytska, V. (2018). *Axiological Discourse of Educational Policy in the Context of Modern Social Challenges*. Kyiv, Issue 9(12). pp. 7–18. [in Ukr.]

4. Velychko, O. Civic Competence as a Category of Modern Humanities. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnogo universytetu imeni Ivana Franka* (Bulletin of the Ivan Franko State

- University of Zhytomyr (67)), pp. 114-117. [online] Available at: http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe? [in Ukr.]
5. Voichenko O. *Civic Culture as an Object of Study of Domestic and Foreign Pedagogical Science*. [online] Available at: www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vchu/.../N157p036-040.pdf. [in Ukr.]
 6. Riabchuk, M. (2006). *Civil Society. Encyclopedia of Modern Ukraine*. NAS of Ukraine, National Research School. Kyiv: Institute of Encyclopedic Research of NAS, [online] Available at: <https://esu.com.ua/article-31976> [in Ukr.]
 7. Huberskyi, L. (2014). "The Fundamentality of Humanitarian Values in the Educational Process". *Filosofski problemy humanitarnykh nauk* (Philosophical Problems of the Humanities), No. 24, pp. 4 – 8. [in Ukr.]
 8. Yevtodiuk, A. (2014). *Axiological Foundations of the Modern Education System of Ukraine. Pedagogichnyi poshuk* (Pedagogical search), No. 2, pp. 12–15. [in Ukr.]
 9. Zhadan, I. (2019). *Communicative Potential of Developing Civic Competence of Student Youth. Naukovi studii iz sotsialnoi ta politychnoi psykholohii* (Scientific Studies on Social and Political Psychology), No. 43(46), pp. 67-82. [in Ukr.]
 10. Law of Ukraine "On Education" (2017). *Vidomosti Verkhovnoi Rady* (Bulletin of the Verkhovna Rada), No. 38-39, p. 380. [in Ukr.]
 11. Karas, A. (2003). *Philosophy of Civil Society in Classical Theories and Non-Classical Interpretations: A Monograph*. Kyiv; Lviv, 520 p. [in Ukr.]
 12. Kozii, M. (2004). *Citizenship – a Topical and Socially Valuable Problem: Educational and Methodological Manual*. Kyiv, 276 p. [in Ukr.]
 13. *Concept for the Development of Civic Education in Ukraine. Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine as of October 3, 2018 No. 710-r*. [online] Available at: www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-shvalennya-koncepciyi-rozvitku-gromadyanskoyi-osviti-vukrayini [in Ukr.]
 14. Krymskyi, S. (1982). *Philosophical and Epistemological Analysis of Understanding. Understanding as a Logical and Epistemological Problem: Collection of Scientific Works*. Kyiv, 272 p. [in Ukr.]
 15. Ohneviuk, V. (2003). *Education in the System of Values of Sustainable Human Development*. Kyiv, 450 p. [in Ukr.]
 16. Pozniak, S. (2013). *Citizenship Resources: Social and Psychological Component: Methodological Recommendations*. National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Institute of Social and Political Psychology. Kirovohrad, 136 p. [in Ukr.]
 17. Denysenko, V., Ugrin, L., N.M. Khoma, N. (2014). *Political Science: Encyclopedic Dictionary*. Lviv, 13 p. [in Ukr.]
 18. Radchuk, H. (2014). *Axiopsychology of Higher School*. Ternopil, 380 p. [in Ukr.]
 19. Ratsul, A. (2009). *Formation of Civic Competence as an Integrated Quality of the Personality of a Future Teacher. Visnyk Cherkaskoho universytetu. Seriya Pedagogichni nauky* (Bulletin of Cherkasy University. Series Pedagogical Sciences), Issue 166. pp. 154–159. [in Ukr.]
 20. Stepanenko, V. (2004). *Civil Society in Ukraine: Problems of Institutionalization. Sotsialni vymiry suspilstva* (Social Dimensions of Society), Issue 7. Kyiv: pp. 320–341. [in Ukr.]
 21. Yu. Yakymenko, P. Stetsyuk, I. Baluba, et al. (2023). *Current State, Priorities and Prospects of Developing the Civic Education System in Ukraine*. 351 p. [online] Available at: <https://razumkov.org.ua/images/2023/12/18/2023-POLIT-OSVITA.pdf> [in Ukr.]
 22. Tkachova, N. (2004). *History of the Development of Values in Education*. Kharkiv, 423 p. [in Ukr.]
 23. Furman, A. (2016). *The Idea and Content of Professional Methodology: A Monograph*. Ternopil, 378 p. [in Ukr.]
 24. Shakhrai, V. (2009). *Civic Competence of the Individual as a Problem of Modern Society. Polityka* (Politics), No. 3, pp. 123–134. [in Ukr.]
 25. Bobek, D., Zaff, J., Li Y., Lerner R. (2009). *Cognitive, Emotional, and Behavioral Components of Civic Action: Towards an Integrated Measure of Civic Engagement. Journal of Applied Developmental Psychology*. No. 30. pp. 615–627. [in Eng.]

Summary

**VALUE-MEANING ASPECTS OF THE DEVELOPMENT
OF CIVIC COMPETENCE OF HIGHER EDUCATION APPLICANTS:
SOCIAL AND PHILOSOPHICAL ANALYSIS**

Anna NABOKOVA

orcid.org/0000-0003-4079-0898

postgraduate student, intern teacher at the Department of Philosophy,
Bohdan Khmelnytskyi Melitopol State Pedagogical University
email: rozvutok2012@ukr.net

Relevance of the research. An important direction of axiological support for the development of civic competence of higher education students in Ukraine at the current stage is the development of curricula including philosophical and ethical aspects of war, as well as the creation of innovative teaching methods aimed at the development of peacemaking skills and strategies that contribute to the cohesion of the Ukrainian community. The principles and means of effective scientific support for the process of developing civic competence of higher education applicants by the axiological branch of philosophical education in Ukraine are substantiated.

The **purpose** of the article is to consider the systemic components and conceptualization of the axiological determinant as a research and applied educational and pedagogical tool for supporting the development of civic competence of higher education students.

Conclusions. Modern challenges encourage the strengthening of scientific and methodological substantiation of axiological determinants and socio-philosophical support of the process of developing civic competence of higher education applicants in accordance with the requirements of today. Philosophical analysis of the principles and foundations of the development of civic competence of higher education students makes it possible to track trends and dynamic processes of the development of civic education in Ukrainian society, to properly structure educational approaches in close coordination with current trends and demands of the country's social life. Therefore, determining the axiological determinants of the process and substantiating effective ways of participation of the humanitarian corpus of sciences in the development of civic competence of students in the educational process of modern higher education in Ukraine is an urgent task of social philosophy. Since the connection between the formation of civic competence of applicants and social practices is considered as an extremely complex and multifactorial dynamic formation that functions due to the interaction of social, psychological and psychophysiological regulators and acts in the system of this interaction as an active guide and agent of a certain system of values and social needs, it is scientifically expedient to substantiate an axiological-holistic approach, in which the value direction of supporting the development of civic competence of higher education applicants in Ukrainian higher education institutions in the near future is most fully represented.

Keywords: civic competence, higher education applicants, axiological determinant of development, social philosophy, educational support through higher education.